

Іван Комаровський

аспірант кафедри публічного управління та регіоналістики
ОПІДУ НАДУ при Президентові України
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5750-5374>

Віктор Комаровський

доцент кафедри глобалістики, європейської інтеграції та національної безпеки
ОПІДУ НАДУ при Президентові України, к.т.н., доцент
ORCID ID <https://orcid.org/0000-0001-8778-5223>

В'ячеслав Шобик

проректор з науково-педагогічної роботи та міжнародних зв'язків
Державного університету «Одеська політехніка», к.т.н., доцент
ORCID iD <https://orcid.org/0000-0002-5896-8183>

Володимир Яценко

доцент кафедри гуманітарних та соціально-політичних наук
ОПІДУ НАДУ при Президентові України, к.держ.упр.
ORCID iD <https://orcid.org/0000-0003-3845-0405>

ЗАСТОСУВАННЯ КОНЦЕПЦІЇ ВЗАЄМОДІЇ СУСПІЛЬНИХ СЕКТОРІВ ДЛЯ ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРОЦЕСУ МІСЦЕВОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

Вирішення завдання щодо оцінки ефективності управління місцевим економічним розвитком (далі –МЕР), розглядається як оцінка спроможності місцевого суспільства адаптації до нового стану зовнішнього середовища. Можливим критерієм досягнутого рівня адаптації є критерій, який визначається за «оцінкою ефективності» процесу МЕР. Це потребує спеціальних досліджень щодо змістовного визначення запропонованого підходу по оцінці МЕР.

Для проведення аналізу ефективності МЕР в статті пропонується розглядати оцінку ефективності процесу розвитку на основі становлення можливого взаємозв'язку між результатами управлінської діяльності, вираженими соціальними ефектами та техніко-економічними показниками. Джерелами даних при цьому мають стати основні показники взаємодії основних секторів місцевих громад.

Ключові слова: місцевий економічний розвиток; ефективність державного управління; індикатори оцінки ефективності управління; механізми державного управління.

Ivan Komarovskiy

PhD student of Public Administration and Regional Studies Chair,
ORIPA NAPA under the President of Ukraine
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5750-5374>

Viktor Komarovskiy

Associate Professor of Global Studies, European Integration and National Security Management Chair,
ORIPA NAPA under the President of Ukraine, PhD in Technical sciences, Docent
ORCID iD <https://orcid.org/0000-0001-8778-5223>

Vyacheslav Shobik

Vice-Rector for scientific and pedagogical work and international relations of Odessa Polytechnic State University, PhD in Technical sciences, Docent
ORCID iD <https://orcid.org/0000-0002-5896-8183>

Volodymyr Yatsenko

Associate Professor of Humanitarian and Social-Political Sciences Chair,
ORIPA NAPA under the President of Ukraine, PhD in Public Administration
ORCID iD <https://orcid.org/0000-0003-3845-0405>

APPLICATION OF THE CONCEPT OF PUBLIC SECTOR INTERACTION TO ASSESS THE EFFICIENCY OF THE LOCAL ECONOMIC DEVELOPMENT PROCESS

Solving the problem of assessing the effectiveness of local economic development management is seen as assessing the ability of local society to adapt to the new state of the environment. A possible criterion for the achieved level of adaptation is the

© Комаровський І. В., Комаровський В. В., 2021.

© Шобик В. С., Яценко В. А., 2021.

criterion determined by the «assessment of the effectiveness» of the process of local economic development. This requires special research on the substantive definition of the proposed approach to assessing local economic development.

To analyze the effectiveness of local economic development, the article proposes to consider the assessment of the effectiveness of the development process based on the formation of a possible relationship between the results of management, expressed social effects and technical and economic indicators. The sources of data should be the main indicators of interaction between the main sectors of local communities.

Key words: *local economic development; efficiency of public administration; indicators of assessment of efficiency of management; mechanisms of public administration.*

Постановка проблеми

Першим кроком у вирішення завдання щодо визначення ефективності процесів МЕР має стати змістовне наповнення цього поняття. Відомі численні визначення поняття МЕР, загальною рисою яких є розуміння, що підґрунтям має бути діяльність та взаємодія представників місцевих суспільних секторів [4, 8, 9, 14].

Прикладом такого підходу може бути теза, за якою «... МЕР є процес, коли місцеві громади та органи публічного управління вирішують спільно підтримувати ділову активність та забезпечувати зайнятість, використовуючи для цього наявні людські, природні та організаційні ресурси» [9]. Важливість урахування такого чинника впливу, як взаємодія суспільних секторів підтверджена іншим визначенням, за яким «... МЕР є процесом, коли державні, приватні та неурядові організації спільно працюють, щоб створити кращі умови для економічного зростання і створення нових робочих місць та у підсумку підвищення якості життя місцевої громади» (World Bank Urban Development Unit, 2003).

Наступним кроком, після прийняття за основу, що основним чинником успішності МЕР є створення передумов з взаємодії суспільних секторів, має стати визначення центру, який буде управляти цим процесом [3, 7, 17, 18]. Звичайно це є орган місцевого самоврядування.

Важливою передумовою успішності програм МЕР також є визначення методології, за якою буде проводитися планування та оцінка заходів. Основним питанням тут є пошук такого підходу, який дозволить отримати комплексну оцінку отриманих соціальних здобутків у порівнянні з ресурсами, що були при цьому використані [17, 18].

Незважаючи на відмінності, які існують у окремих визначеннях поняття МЕР та методів, які були покладені в основу реалізації запропонованих програм, визначення поняття МЕР має бути орієнтовано на його представлення в контексті взаємодії публічного, бізнесового та громадського секторів для впровадження концепції сталого розвитку, а саме забезпечення соціального та економічного розвитку місцевої громади за умови збереження навколишнього середовища [6, 7, 9]. Безумовно, що умова забезпечення при цьому отримання специфічної вигоди для кожної зі сторін також має бути врахована.

Особливістю будь яких проектів МЕР є те, що стейхолдери кожного із залучених до співробітництва суспільних секторів мають різне уявлення про джерела виникнення та важливість проблем, які згодом буде потрібно вирішити. Особливо важливим при цьому є розуміння у стейхолдерів того, що у них не існує іншого варіанту, як об'єднатися для досягнення спільної

мети. Самостійно вирішити існуючі проблеми вони не зможуть.

Покладання в основу аналізу процесів МЕР положення теорії міжорганізаційних відносин дозволяє запропонувати відповідну методологію дослідження. До її питань пропонується віднести визначення того, яким чином:

- органи публічного управління, на яких покладе на провідна роль у управлінні процесом МЕР можуть забезпечити ефективність цього процесу;
- будуть сформовані інституціональні відносини між органами публічного управління та стейхолдерами інших секторів, що представляють інтереси місцевої громади;
- мають бути встановлені та ураховані зовнішні та внутрішні фактори, що мають вплив на процес МЕР та можуть являти собою певні перешкоди.

При пошуку відповіді на поставлені питання також слід ураховувати відоме положення, що МЕР є «... процес систематичних та тривалих змін, що мають місце при даній системі, в результаті яких ця система переходить від стану менш досконалого до досконалішого». Тому кінцевим критерієм ефективності процесу МЕР мають бути буди зрозумілі та підтвердженні для місцевої громади отримані здобутки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Як вже згадувалось, при дослідженні питань, що відносяться до проблематики МЕР, окремі дослідники з урахуванням постановки задачі що розв'язується, можуть використовувати його різні визначення. Такий підхід дозволяє їм проводити аналіз проблеми з різних наукових точок зору, але одночасно він привів до того, що теоретичне підґрунтя проблематики місцевого розвитку ще не сформовано. Як наслідок, це унеможливає спроможність органів публічного управління при плануванні свого розвитку надати необхідне теоретичне обґрунтування підготовлених пропозицій. Тому на наступному етапі досліджень є сенс прийняти за основу тлумачення МЕР, яке ґрунтується на тому, що він являє собою процес налагодження співробітництва, метою якого є визначення та практична реалізація стратегії розвитку, яка, в свою чергу, буде ґрунтуватися на існуючому конкурентному потенціалі місцевих ресурсів: інфраструктура, корисні копалини, навколишнє середовище, трудові ресурси тощо [10, 11].

З урахуванням існуючого різноманіття інтерпретацій поняття МЕР необхідно визначити і механізми управління, які можуть бути використані при реалізації програм МЕР. Основною при цьому є обов'язкова передумова забезпечення взаємовигідного співробітництва між суспільними секторами, що представляють потреби та очікування місцевої громади. Звичайно це

публічний, бізнесовий та громадський сектори. Така пропозиція дозволяє пропонувати застосування для аналізу процесів МЕР положення теорії міжорганізаційних відносин, метою яких є досягнення взаємно вигідних цілей різними секторами за рахунок синергії їх вкладу [15, 16, 19].

Підводячи підсумок, можна зробити обґрунтований висновок, що застосування концепції МЕР для аналізу процесів, характерних для програм місцевого розвитку має ґрунтуватися на методології дослідження взаємодії визначених ініціатором проекту основних суспільних секторів.

Мета

Полягає у визначенні нових підходів та встановлення основних завдань для системи публічного управління, за якими ефективність програм

МЕР буде досягнута за рахунок оптимізації умов взаємодії основних секторів, що представляють місцеве суспільство.

Вклад основного матеріалу

Визначальною рисою програм МЕР які покликані сприяти економічному розвитку території та підвищення добробуту і якості життя, є складність визначення локальності цільовій території. Дійсно, будь яка

територія не може існувати сама по собі. Компетенція місцевих органів публічної влади визначається нормативно-правовим полем держави, бізнес може розвиватися тільки за умов виходу на загальний споживчий ринок тощо. У кожному окремому випадку все це обумовлює унікальність програм МЕР.

За таким визначенням для оцінки ефективності реалізації програми з розвитку необхідно визначити ті індикатори оцінки, які будуть відповідати даним конкретним умовам.

Взагалі, вибір кількісних та якісних індикаторів оцінки має представляти окреме завдання, яке будуть вирішувати залучені експерти за участю стейкхолдерів суспільних груп [5, 6, 12, 13]. Відповідно до положень теорії міжорганізаційних відносин, рекомендації експертів мають ґрунтуватися на думці представників:

- сектору публічне управління: посадові особи, діяльність яких пов'язана з програмами розвитку території;
- сектору бізнесу: малі та середні підприємства, фінансові установи;
- сектор громадськості: громадські діячі.

Результатом експертної оцінки має стати не тільки визначення окремих індикаторів, але і тих критеріїв, за яким ефективність програми МЕР буде оцінювати місцева громада. В якості можливого прикладу визначення таких макрокритеріїв може бути наявність умов для:

- можливості жити в екологічно чистому середовищі, де зберігається навколишнє середовище;
- започаткування та розвиток бізнесу;
- реалізації людського потенціалу.

Значення кожного з макрокритеріїв, в свою чергу, може бути розраховано через індикатори, що характеризують показники життя місцевої громади (табл. 1).

Представлені в таблиці 1 дані дозволяють встановити взаємозв'язок між макрокритеріями і параметрами, котрі характеризують поточний стан цільової аудиторії. Зміна цих параметрів в ту або іншу сторону і буде визначити ефективність реалізації запропонованої програми МЕР.

При розгляді поняття «ефективність МЕР» в низці досліджень пропонується використовувати підхід, що ґрунтується на можливості отримати вигоду при використанні ресурсів території [2, 5, 6, 12, 13]. За цим підходом, рівень ефективності визначається як вторине від поділу прибутку на суму всіх витрат [13].

Але поняття «ефективності МЕР» не можна розглядати тільки з точки зору показників економічного розвитку [3]. Важливою складовою оцінки ефективності має бути соціальна складова, яка представлений в таблиці 1 відповідними індикаторами. Для реалізації такого підходу може бути використано поняття суспільного добробуту, який представляє мету сталого розвитку та передбачає задоволення поточних потреб громади з урахуванням при цьому умови щодо задоволення потреб наступних поколінь. При цьому, для визначення досягнутого рівня задоволення потреб може бути використана функція корисності.

$$U^i = (\sum_1^n u^n, G) \quad (1)$$

де: U^i є інтегральний показник споживання членами місцевої громади індивідуальних благ;

G – узагальнений рівень споживання благ що є ідентичні для всіх споживачів.

Також для оцінки рівня добробуту суспільства може бути використана відома функція суспільного добробуту Бергсона – Самюельсона

$$W(x_1, \dots, x_k, G) \quad (2)$$

Загалом, (2) визначає, що якщо для споживача у місцевій громаді у процесі змін від 1 до k досягнутий рівень споживання, W^k є кращим з точки зору задоволення його потреб у порівнянні з попереднім, W^1 , то процес МЕР відповідає будь якому критерію ефективності.

Але приведені визначення (2) функції Бергсона-Самюельсона не дає можливості встановити, наскільки задоволені потреби окремих цільових груп. Тому, у плані розвитку (2) науковцями були запропоновані можливі напрями розвитку цього рівняння, таблиця 2.

У контексті розгляду поняття МЕР з точки зору державного управління, також є доцільним взяти за основу зроблене узагальнення критеріїв оцінки ефективності, що прийняті в теорії управління процесом місцевого розвитку, таблиця 3, [3, 5, 6, 12, 13].

Оцінюючи приведені в таблиці 3 дані, слід зробити посилання на пропозицію Г. Атаманчука, який пропонує виділяти різні види ефектів, роблячи при цьому акцент на [1]:

1. соціальну складову ефективності;
2. враховувати різницю між результатами і затратами, яка свідчить про вигоду, яка створена людськими зусиллями;
3. здатність отриманої вигоди задовольняти існуючі потреби місцевої громади.

Узагальнююче викладене, можна дійти до висновку, що застосування при підготовці та реалізації програм МЕР такого критерія, як оцінка ефективності або задоволення потреб може стати дієвим показником роботи місцевих органів публічного управління.

Але використання критеріїв, що ґрунтуються на застосуванні дослідження соціальної складової можливо тільки при урахуванні таких передумов:

Висновки

Макрокритерії і індикатори оцінки

№	Макрокритерії	Індикатори, що представляють оцінку макрокритеріїв
1	Проживання в екологічно чистому середовищі, де зберігається навколишнє середовище.	Рівень забрудненості навколишнього природного середовища; Наявні енергетичні ресурси та корисні копалини; Промислові об'єкти та інфраструктура не забруднюють навколишнє середовище; Місцева флора і тваринний світ зберегли природну своєрідність; Органи публічного управління мають необхідну компетенцію для вирішення проблем забезпечення екологічної рівноваги;
2	Започаткування та розвиток бізнесу	Інфраструктури розвитку бізнесу відповідає потребам; На цільовій території розвитку є привабливі для розвитку бізнесу галузі; Ринок праці здатний забезпечити розвиток бізнесу; Стратегія економічного розвитку території орієнтована на збільшення його конкурентного потенціалу; Місцевий бізнес має можливості виходу на зовнішні ринки;
3	Реалізація людського потенціалу	В регіоні зберігається звичне для місцевої громади соціальне і культурне середовище; Рівень освіти населення відповідає потребам програм з розвитку; Етнічні, культурні та релігійні потреби місцевої громади задоволені; Існує ринок доступного житла; Є можливість вчасно отримувати кваліфіковану медичну допомогу;

Таблиця 2.

Функції, що можуть бути використані для розрахунку досягнутого рівня суспільного добробуту

	Функція	Змістове наповнення
1	Утилітарна функція Бентама	Визначає, що суспільний добробут зростає, якщо сумарний ріст корисності був відмічений всіма споживачами, які задовольняють свої потреби.
2	Функція Равлса	Припускає, що суспільний добробут визначається добробутом споживача у якого справи йдуть найгірше. Покращення ситуації у тих, які вже тепер користуються високим рівнем задоволення свої потреб при цьому не враховується.
3	Елітарна функція Ніцше	Припускає, що мірою суспільного добробуту має бути рівень добробуту споживача, який відмітить найвищу корисність отриманих ним благ.

Таблиця 3.

Критерії оцінки ефекту, досягнутого завдяки реалізації програми МЕР

	Ефект	Зміст
1	Продуктивний ефект	Вимірюється співвідношенням одержаних благ у процесі МЕР та витратами на його підтримку і реалізацію;
2	Економічний ефект	Передбачає розгляд крім соціальної складової також і урахування економічної доцільності забезпечення розвитку території, досягнення при цьому ефекту сталості;
3	Соціальний ефект	Розглядає в якості основного пріоритету розвитку забезпечення можливості членам місцевої громади споживання матеріальних, соціальних і духовних цінностей.

- прийняття до відома що процес МЕР є результат взаємодії суспільних секторів;
- для оцінки «ефективності МЕР» не можна безпосередньо застосовувати критерії, що вже отримали поширення в економіці, політології та соціології. Необхідно застосування критерії, що будуть урахувати специфічні риси як програми МЕР, так і самої території.
- покладання в основу методології оцінки ефективності МЕР функцію суспільного добробуту Бергсона – Самюельсона дозволяє урахувати взаємозв'язок, існуючий між результатами діяльності органів публічного управління, отриманим соціальним результатом та економічними показниками місцевого розвитку.

Література.

1. Атаманчук Г. В. Теория государственного управления: учеб. Москва: Омега – Л, 2004. 301 с.
2. Берданова О., Вакуленко В. Стратегічне планування місцевого розвитку: практ. посіб. Швейцар-

сько-український проект «Підтримка децентралізації в Україні – DESPRO. Київ: ТОВ «Софія-А». 2012. 88 с.

3. Зайцева Л. М., Антонов В. В., Серьогін С. М. та ін. Методологія комплексної оцінки рівня соціально-економічного розвитку області та її адміністративно-територіальних одиниць: монографія / за наук. та заг. ред. Л. М. Зайцевої. Дніпропетровськ: ДРІДУ НАДУ, 2003. 132.

4. андрік В. І. Модель території пріоритетного розвитку на засадах «точок зростання». *Соціально-економічний розвиток регіонів та його програмування: мета, механізми, інструменти*: матеріали конф. за міжнар. участю. (Одеса, 01 черв. 2012 р.). Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2012. С. 121–123.

5. Рубцов В. П. Індикатори та моніторинг у муніципальному управлінні: наук.-практ. посіб. Київ: Гнозис, 2002. 148 с.

6. Andy Scerri and Liam Magee, Paul James, 'Measuring Social Sustainability, A Community-Centred Approach', *Applied Research in the Quality of Life*. 2012. Vol. 7. No. 3. Pp. 239–61.

7. Blakely, Edward J. and Bradshaw, Ted K. (2002) *Planning Local Economic Development*. Third Edition. Thousand Oaks, California: Sage Publications, 2002. 398 p.
8. Beer-Tóth, K. (2009), *Local Financial Autonomy in Theory and Practice. The Impact of Fiscal Decentralization in Hungary*, tezà de doctorat sub conducerea științifică a Bernard Dafflon și George Guess, University of Fribourg Switzerland, Fribourg, 2009.
9. Edward J. Blakely, Nancey Green Leigh (2010). *Planning Local Economic Development: Theory and Practice*. 2010. 445 p
10. CANZANELLI G. (2001) Overview and learned lessons on local economic development. *Human Development, and DecentWork*. Geneva, ILO and Universitas Working Paper URL: <http://www.ilo.org/public/english/universitas/publi.htm>.
11. Grat S. (2011) Public-private partnerships paradox. 2011. P. 75. Web page. URL: <http://ssrn.com/abstract=1582312>.
12. Onno Kuik, Harmen Verbruggen, Dordrecht. In search indicators of Sustainable Development. Boston; London; Kluwer Acad. Publ.s. 1991. 140 p.
13. *Indicators of Sustainable Development: Framework and Methodology*. N.Y.: United Nations, 1996. 428 p.
14. Paul James, 'Urban Design for the Global South: Ontological Design in Practice', in Eleni Kalantidou and Tony Fry, eds, *Design in the Borderlands*, Routledge, London, 2014.
15. Ahmad and Miller, 2000; Miller, C. and Ahmad, Y. (2000) Collaboration and partnership: An effective response to complexity and fragmentation or a solution built on sand? *International Journal of Sociology and Social Policy*, 20 (5/6). Pp. 1–38. ISSN 0144-333X. URL: <http://eprints.uwe.ac.uk/2216>
16. DiMaggio and Powell 1983; DiMaggio, Paul J., and Walter W. Powell 1983. «The iron cage revisited: Institutional isomorphism and collective rationality in organizational fields,» *American Sociological Review* 48:147-60.
17. Michael J. V. Woolcock (2001) *Social Capital: A Theory of Social Structure and Action*. By Nan Lin. Cambridge University Press, 2001. 278 pp.
18. Flo Frank, Anne Smith THE PARTNERSHIP HANDBOOK. Minister of Public Works and Government Services Canada 2000 Cat. No. MP43-373/1-2000E.
19. Fombrun and Astley, 1983; Astley, W.G., Fombrun, C.J. (1983). *Collective strategy: social ecology of organizational environments*. *Academy of Management Review*, vol.8 (4): 576-587.
- ekonomichnyi rozvytok rehioniv ta yoho prohramuvannia: meta, mekhanizmy, instrumenty: materialy konf. za mizhnar. uchastiu*. (Odesa, 01 cherv. 2012 r.). Odesa: ORIDU NADU, 2012. S. 121–123.
5. Rubtsov V. P. *Indykatory ta monitorynh u munitsypalnomu upravlinni: nauk.-prakt. posib*. K.: Hnozyz, 2002. 148 s.
6. Andy Scerri and Liam Magee, Paul James, 'Measuring Social Sustainability, A Community-Centred Approach, *Applied Research in the Quality of Life*. 2012. Vol. 7. No. 3. Pp. 239–61.
7. Blakely, Edward J. and Bradshaw, Ted K. (2002) *Planning Local Economic Development*. Third Edition. Thousand Oaks, California: Sage Publications, 2002. 398 p.
8. Beer-Tóth, K. (2009), *Local Financial Autonomy in Theory and Practice. The Impact of Fiscal Decentralization in Hungary*, tezà de doctorat sub conducerea științifică a Bernard Dafflon și George Guess, University of Fribourg Switzerland, Fribourg, 2009.
9. Edward J. Blakely, Nancey Green Leigh (2010). *Planning Local Economic Development: Theory and Practice*. 2010. 445 p
10. CANZANELLI G. (2001) Overview and learned lessons on local economic development. *Human Development, and DecentWork*. Geneva, ILO and Universitas Working Paper URL: <http://www.ilo.org/public/english/universitas/publi.htm>.
11. Grat S. (2011) Public-private partnerships paradox. 2011. P. 75. Web page. URL: <http://ssrn.com/abstract=1582312>.
12. Onno Kuik, Harmen Verbruggen, Dordrecht. In search indicators of Sustainable Development. Boston; London; Kluwer Acad. Publ.s. 1991. 140 p.
13. *Indicators of Sustainable Development: Framework and Methodology*. N.Y.: United Nations, 1996. 428 p.
14. Paul James, 'Urban Design for the Global South: Ontological Design in Practice', in Eleni Kalantidou and Tony Fry, eds, *Design in the Borderlands*, Routledge, London, 2014.
15. Ahmad and Miller, 2000; Miller, C. and Ahmad, Y. (2000) Collaboration and partnership: An effective response to complexity and fragmentation or a solution built on sand? *International Journal of Sociology and Social Policy*, 20 (5/6). Pp. 1–38. ISSN 0144-333X. URL: <http://eprints.uwe.ac.uk/2216>
16. DiMaggio and Powell 1983; DiMaggio, Paul J., and Walter W. Powell 1983. «The iron cage revisited: Institutional isomorphism and collective rationality in organizational fields,» *American Sociological Review* 48:147-60.
17. Michael J. V. Woolcock (2001) *Social Capital: A Theory of Social Structure and Action*. By Nan Lin. Cambridge University Press, 2001. 278 pp.
18. Flo Frank, Anne Smith THE PARTNERSHIP HANDBOOK. Minister of Public Works and Government Services Canada 2000 Cat. No. MP43-373/1-2000E.
19. Fombrun and Astley, 1983; Astley, W.G., Fombrun, C.J. (1983). *Collective strategy: social ecology of organizational environments*. *Academy of Management Review*, vol.8 (4): 576-587.

References.

1. Atamanchuk H. V. *Teoriya hosudarstvennoho upravleniya: ucheb*. Moskva: Omeha – L, 2004. 301 s.
2. Berdanova O., Vakulenko V. *Stratehichne planuvannia mistsevoho rozvytku: prakt. posib*. Shveitsarsko-ukrainskyi proekt «Pidtrymka detsentralizatsii v Ukraini – DESPRO. Kyiv: TOV «Sofyia-A». 2012. 88 s.
3. Zaitseva L. M., Antonov V. V., Serohin S. M. ta in. *Metodolohiia kompleksnoi otsinky rivnia sotsialno-ekonomichnoho rozvytku oblasti ta yii administratyvno-terytorialnykh odnyts: monohrafiia / za nauk. ta zah. red. L. M. Zaitsevoi*. Dnipropetrovsk: DRIDU NADU, 2003. 132.
4. Shandryk V. I. *Model terytorii priorytetnoho rozvytku na zasadakh «tochok zrostannia»*. *Sotsialno-*